

1987. AASTA ARHEOLOOGILISTE VÄLITÖÖDE TULEMUSI

Koostanud Jüri Selirand ja Toomas Tamla

1987. aastal korraldati Eesti NSV-s arheoloogilisi välitöid 31 kohas. Uuritud objektide seas puudusid kivi- ja pronksiaja muistised, vähe kaevati linnuseid ja varasemaid kalmistuid. Peamisteks uurimisobjektideks olid noorema rauaaja ja keskaja asulad ning kalmistud.

ENSV TA Ajaloo Instituudi arheoloogide juhatusel kaevati 20 kohas. Varasematest muististest kaevati Võhma kivikalmet Saaremaal (kaardil nr. 1, Kingissepa raj., tööde juhataja V. Lõugas) ning kaht kivikalmet Rebalas (11, Harju raj., V. Lõugas), kus esimesest saadi peamiselt 1.—2. sajandi, teisest aga 12.—13. sajandi leide.

Varbola linnuses (6, Rapla raj., E. Tõnisson) jätkati läänepoolse väravakäigu uurimist. Pada I linnusel (13, Rakvere raj., T. Tamla) kaevati väiksemat ala ühenduses väravakäigu rekonstrueerimisega. Kurista linnuse (16, Jõgeva raj., A. Lavi) lõhutud eesvall oli ehitatud ühekorraga, otsavallis tehti kindlaks kaks ehitusjärku. Otsavalli taga olnud hoonepõhjast avastati 12. sajandi peitleid (käevõrud, kuljused jm. ehted).

Lehmja asulakohal (8, Harju raj., A. Lavi, A. Niinre) leiti 16.—18. sajandist pärinevate rehielamute põhju savi- ja paepõrandatega ning väike suveköögi ase. Vana-Koiola asulakohal (20, Põlva raj., M. Aun) leiti hooneluse, majapidamislohke, postiauke ja leasemeid koos 13.—18. sajandi esemelise materjaliga. Keldrimäe asulakohal (6, Rapla raj., Ü. Tamla) lõpetati teise taluaseme uurimine. Angerja asulakohal (7, Rapla raj., Ü. Tamla, H. Valk) otsiti läbi mullavallidesse lükatud kultuurkiht. Alustati Uderna asulakoha (24, Tartu raj., V. Lang, P. Ligi) päästekaevamisi.

Metse kääbaskalmistust (19, Põlva raj., M. Aun, M. Juzar) kaevati läbi üks kääbas. Pada I linnuse lähedal avastatud 12. sajandi lõpu ja 13. sajandi esimese poole maa-aluses kalmistus (13, Rakvere raj., T. Tamla) uuriti viitkümmend rikkalike panustega hauda. Esmakordselt Eestis ilmesid selged jäljed hauaröövist. Siksali kalmistul (21, Võru raj., S. Laul) avati 20 hauda 12.—15. sajandist, milles lisaks laibamatusele oli kolm põletusmatust (kaks neist pakk-kirstudes). Plaani (22, Võru raj., J. Peets) kaevati kääbas- ja maa-alust kalmistut. 11.—18. sajandi matuseid avastati Vedu kalmistu (17, Tartu raj., A. Lavi) kaevamistel. Tääksi 14.—18. sajandi maa-aluses kalmistus (25, Viljandi raj., M. Sokolovski) leiti peale laibamatuse kaks 16. sajandi põletusmatust.

Rauasulatuskohti uuriti Tuius (2, Kingissepa raj., J. Peets) ja Tarumaal (14, Kohtla-Järve raj., J. Peets). Viimases kohas oli olnud asula alates I aastatuhande lõpust.

Tartu linna kaubahalli ehitusplatsil (18, M. Aun) puhastati välja 14.—19. sajandi puit- ja kivihoonete jäänuseid ning leiti 17.—18. sajandi kultuurkihist üks luustik. Tartu Lillemäe kalmistul (18, L. ja K. Jaanits, L. Heapost) kaevati välja 486 luustikku 18. sajandist.

ENSV Riiklik Ajaloomuuseum (M. Mandel) kaevas Lihula asulat (3, Haapsalu raj.) ning Maidla (5, Rapla raj.) ja Ehmja (4, Haapsalu raj.) kivikalmeid.

Arheoloogilised ekspeditsioonid 1987. aastal. — Археологические экспедиции 1987 года. — Archäologische Expeditionen 1987.

Tallinna Linnamuuseum (K. Deemant) jätkas Proosa asulakoha (10, Harju raj.) kaevamist.

ENSV Kultuuriministeeriumi Muuseumide ja Kultuurimälestusmärkide Teaduslik-Metoodiline Nõukogu kaevab keskaegset kalmistut Tartus Toomemäel (18, H. Valk) ja jätkas uurimistöid Makita keskaegsel kalmistul (23, Valga raj., H. Valk).

Kultuurimälestiste Riikliku Projekteerimise Instituut tegi väliuurimisi Rakvere, Narva ja Paide ordulinnusel (12, 15, 26, K. Altoa, T. Aus, K. Lange, J. Tamm), Tallinna vanalinnas (9, K. Lange, J. Tamm) ning koostöös Tartu Riikliku Ülikooliga Tartu vanalinnas (18, R. Metsallik, A. Mäesalu, V. Trummal).

1987. aasta uurimistulemustest võib esile tõsta tähelepanekuid, mis kinnitavad põletusmatuste võrdlemisi üldist esinemist keskajal 15.—16. sajandini.

Järgnevas on antud 11 lühiülevaadet 1987. aasta ning 2 kirjutist (P. Ligi, A. Pärn) 1986. aasta uurimistulemustest.

ИТОГИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ПОЛЕВЫХ РАБОТ 1987 ГОДА

Составители Юри Селиранд и Тоомас Тамла

В 1987 г. на территории Эстонской ССР были проведены археологические полевые работы в 31 месте. Среди исследованных объектов отсутствуют памятники каменного века и эпохи бронзы, мало раскопано городищ и более ранних могильников. Главными объектами исследования являлись поселения и кладбища позднего железа и средневековья.

Археологи Института истории АН ЭССР провели полевые работы в 20 местах. На о-ве Сааремаа продолжались раскопки каменного могиль-

ника эпохи раннего железа в Выхма (на карте 1, Кингисеппский р-н, руководитель раскопок В. Лыугас). В Ребала (11, Харьюский р-н, В. Лыугас) один из исследованных каменных могильников содержал вещи преимущественно 1—2 вв., другой — 12—13 вв.

В Варбола (6, Раплаский р-н, Э. Тыниссон) продолжалось исследование западного воротного проезда городища. Небольшие раскопки на первом городище Пада (13, Раквереский р-н, Т. Тамла) были обусловлены реконструкцией восточного воротного проезда. Установлено, что частично разрушенный передний вал городища Куриста (16, Ййгева-ский р-н, А. Лави) был возведен в один прием, а основной внутренний — в два приема. В основании жилища, находившегося за северным валом, был обнаружен клад (браслеты, бубенчики и др. украшения) 12 в.

На поселении Лехмяя (8, Харьюский р-н, А. Лави, А. Нийнре) расчищены основания нескольких жилищ 16—18 вв., типа т. н. жилой риги (эст. *rehielamu*) с глиняными и плитняковыми полами, а также остатки маленькой летней кухни. Основания построек, очаги, хозяйственные и столбовые ямы обнаружены и на поселении Вана-Койола (20, Пылваский р-н, М. Аун), вещевой материал которого относится к 13—18 вв. На поселении Келдримяэ (6, Раплаский р-н, Ю. Тамла) закончено исследование основания второй жилой постройки. В Ангерья (7, Раплаский р-н, Ю. Тамла, Х. Валк) работы ограничились обследованием земляных валов, содержащих культурный слой селища. Начались спасательные раскопки поселения в Удерна (24, Тартуский р-н, В. Ланг, П. Лиги).

На курганном могильнике в Метсте (19, Пылваский р-н, М. Аун, М. Юзар) был раскопан один курган. На грунтовом могильнике, обнаруженном вблизи первого Падаского городища (13, Раквереский р-н, Т. Тамла), открыты 50 могил с обильным погребальным инвентарем конца 12 — первой половины 13 вв. Здесь впервые получены очевидные свидетельства ограбления могил в древности. Среди 20 могил 12—15 вв., раскопанных на могильнике в Сиксали (21, Вырусский р-н, С. Лаул), кроме трупоположений, обнаружены и три трупосожжения (два из них в колодах).

Началось изучение курганного и грунтового могильников в Плаани (22, Вырусский р-н, Ю. Пеэтс). Раскопками грунтового могильника 11—18 вв. в Веду (17, Тартуский р-н, А. Лави) обнаружены как трупоположения, так и трупосожжения. Два трупосожжения 16 в. найдено и на деревенском грунтовом могильнике с трупоположениями 14—18 вв. в Тяякси (25, Вильяндиский р-н, М. Соколовски).

Места выплавки железа были раскопаны в Туйу (2, Кингисеппский р-н, Ю. Пеэтс) и в Тарумаа (14, Кохтла-Ярвеский р-н, Ю. Пеэтс). В Тарумаа установлены и следы поселения, наиболее древние слои которого относятся к второй половине I тыс.

На территории, отведенной под строительство торгового центра в Тарту (18, М. Аун), расчищены остатки деревянных и каменных построек 14—19 вв. В слое 17—18 вв. обнаружен скелет человека. На тартуском кладбище Лиллемяги (18, Л. и К. Яанитс, Л. Хеапост) раскопано 486 костяков 18 в.

Государственный исторический музей ЭССР (М. Мандель) провел археологические раскопки на поселении Лихула (3, Хаапсалуский р-н) и на каменных могильниках в Майдла (5, Раплаский р-н) и Эхмяя (4, Хаапсалуский р-н).

Таллинский городской музей (К. Деэмант) продолжал исследование поселения в Прооза (10, Харьюский р-н).

Научно-методический совет музеев и памятников культуры Министерства культуры ЭССР продолжал исследование деревенского могильника в Макита (23, Валгаский р-н, Х. Валк) и провел раскопки на средневековом кладбище у Домского собора в Тарту (18, Х. Валк).

Государственный институт по проектированию памятников культуры исследовал территорию орденских замков в Раквере, Нарве и Пайде (12, 15, 26, К. Алттоа, Т. Аус, К. Ланге, Я. Тамм), средневекового Таллина (9, К. Ланге, Я. Тамм) и, совместно с Тартуским госуниверситетом, средневекового Тарту (18, Р. Метсаллик, А. Мясалу, В. Труммал).

Некоторые результаты исследований 1987 г. подтверждают существование обряда трупосожжения еще в период средневековья — вплоть до 15—16 вв. Данная публикация содержит 11 обзоров полевых работ 1987 г. и два (П. Лиги, А. Пярн) 1986 г.

RESULTATE DER ARCHÄOLOGISCHEN FELDKARBEITEN VON 1987

Zusammengestellt von Jüri Selirand und Toomas Tamla

Im Jahre 1987 wurden auf dem Territorium der Estnischen SSR archäologische Arbeiten an 31 Orten durchgeführt. Darunter gab es keine Bodendenkmäler aus der Stein- und Bronzezeit, verhältnismäßig wenig Gräber man Burgberge und frühere Grabstätten. Die wichtigsten Untersuchungsobjekte waren die Siedlungsplätze und Grabstätten aus der jüngeren Eisenzeit und aus dem Mittelalter.

Unter der Leitung der Archäologen des Instituts für Geschichtsforschung der A. d. W. der Estnischen SSR wurden die Ausgrabungen an 20 Orten durchgeführt. Von den früheisenzeitlichen archäologischen Denkmälern grub V. Lõugas ein Steingrab in Võhma (auf der Karte Nr. 1, Bez. Kingissepa). Zwei Steingräber wurden in Rebala (11, Bez. Harju, V. Lõugas) untersucht, wobei das eine hauptsächlich Funde aus dem 1.—2. Jh., das andere aber aus dem 12.—13. Jh. geliefert hat.

In Varbola (6, Bez. Rapla) hat E. Tõnisson die Untersuchungen am westlichen Torgang der Wallburg fortgesetzt. Die Ausgrabungen von kleinem Umfang auf dem Burgberg I. von Pada (13, Bez. Rakvere, T. Tamla) waren durch die Rekonstruktionsarbeiten am östlichen Torgang bedingt. Auf dem Burgberg in Kurista (16, Bez. Jõgeva, A. Lavi) hat man festgestellt, daß der teilweise zerstörte Vorwall während einer Etappe gebaut worden war, in dem nördlichen Stirnwall aber waren zwei verschiedene Bauperioden zu unterscheiden. Aus einem Hausuntergrund hinter dem Stirnwall hatte man einen Depotfund (Armringe, Schellen u. a. Schmuck-sachen) vom 12. Jh. ans Tageslicht gebracht.

Auf dem Siedlungsplatz Lehmja (8, Bez. Harju, A. Lavi, A. Niinre) wurden die Überreste einiger Riegenwohnungen mit Lehm- und Kalksteinböden und einer Sommerküche freigelegt. Verschiedene Wirtschaftslöcher, Pfostengruben und Herdstellen sowie einige Hausüberreste hat man auf dem Siedlungsplatz in Vana-Koiola (20, Bez. Põlva, M. Aun) gefunden. Das Fundmaterial läßt sich ins 13.—18. Jh. datieren. Auf dem Siedlungsplatz Keldrimäe (6, Bez. Rapla, Ü. Tamla) wurden die Ausgrabungen der zweiten Hausunterlage zu Ende geführt. Neue Materialien ergab die Fortsetzung der Untersuchungen in Angerja (7, Bez. Rapla, Ü. Tamla, H. Valk), wo die vom Siedlungsplatz in die Erdwälle zusammengehäuften Kulturschicht durchforscht wurde. Man begann mit den Rettungsgrabungen auf dem Siedlungsplatz in Uderna (24, Bez. Tartu, V. Lang, P. Ligi).

Im Hügelgräberfeld von Metste (19, Bez. Põlva, M. Aun, M. Juzar) wurde ein ins 11. Jh. gehörender Rundhügel durchgegraben. Auf dem neben dem Burgberg I. von Pada entdeckten Gruftgräberfeld (13, Bez. Rakvere, T. Tamla) wurden 50 Skelette mit reichlichen Beigaben vom

Ende des 12. Jh. — der ersten Hälfte des 13. Jh. entrümpelt. Zum ersten Mal in Estland gelang es deutliche Spuren des Grabraubes festzustellen. In Siksali (21, Bez. Võru, S. Laul), wo man 20 Gräber aus dem 12.—15. Jh. freigelegt hat, gab es außer den Körperbestattungen auch drei Brandbestattungen (zwei davon in den Baumsärgen). In Plaani (22, Bez. Võru, J. Peets) wurde ein Hügel- und Gruftgräberfeld untersucht. Auf dem Gruftgräberfeld von Vedu (17, Bez. Tartu, A. Lavi) hat man die Bestattungen aus dem 11.—18. Jh. entdeckt. Zwei Brandbestattungen aus dem 16. Jh. hat man neben den 28 Körperbestattungen auch auf dem mittelalterlichen Dorffriedhof des 14.—18. Jh. von Tääksi (25, Bez. Viljandi, M. Sokolovski) gefunden.

Unter der Leitung von J. Peets wurden die Eisenverhüttungsplätze in Tuiu (2, Bez. Kingissepa) und Tarumaa (14, Bez. Kohtla-Järve) untersucht. In Tarumaa läßt sich noch ein Siedlungsplatz aus dem Ende des I. Jahrtausends feststellen.

Auf dem Bauplatz der Tartuer Warenhalle (18, M. Aun) wurden Überreste mehrerer Holz- und Steinbauten aus dem 14.—19. Jh. freigelegt. In der Kulturschicht des 17.—18. Jh. fand man ein Skelett. Auf dem Friedhof von Tartu Lillemägi (18, L. und K. Jaanits, L. Heapost) wurden 486 Skelette aus dem 18. Jh. ausgegraben.

Das Staatliche Historische Museum der Estnischen SSR (M. Mandel) grub den Siedlungsplatz in Lihula (3, Bez. Haapsalu), die Steingräber in Maidla (5, Bez. Rapla) und Ehmja (4, Bez. Haapsalu).

Das Tallinner Stadtmuseum (K. Deemant) setzte die Ausgrabungen auf dem Siedlungsplatz von Proosa (10, Bez. Harju) fort. Der wissenschaftlich-methodische Rat für Museen und Kulturdenkmäler des Kulturministeriums der Estnischen SSR setzte die Untersuchungsarbeiten auf dem mittelalterlichen Dorffriedhof von Makita (23, Bez. Valga, H. Valk) fort, und grub den mittelalterlichen Friedhof an der Tartuer Domkirche (18, H. Valk), wo auch die jungeneisenzeitlichen Siedlungsüberreste entdeckt worden sind.

Das Staatliche Projektierungsinstitut für Kulturdenkmäler führte die Feldforschungen auf dem Territorium der Ordensburg in Rakvere, Narva und Paide (12, 15, 26, K. Alttoa, T. Aus, K. Lange, J. Tamm), in der Tallinner Altstadt (9, K. Lange, J. Tamm) und in Zusammenarbeit mit der Staatlichen Universität Tartu in der Tartuer Altstadt (18, R. Metsallik, A. Mäesalu, V. Trummal) durch.

Unter den Untersuchungsergebnissen des Jahres 1987 sind die Beobachtungen, die das verhältnismäßig allgemeine Auftreten der Brandbestattungen noch im Mittelalter (bis zum 15.—16. Jh.) bestätigen, besonders hervorzuheben.

Die vorliegende Publikation enthält Vorberichte über die Resultate von 11 Expeditionen des Jahres 1987 und zwei Berichte (P. Ligi, A. Pärn) über die Untersuchungsergebnisse im Jahre 1986.

Велло ЛЫУГАС

КАМЕННЫЙ МОГИЛЬНИК В ДЕР. ВЫХМА (О-В СААРЕМАА)

В первой половине I тыс. на материковой части Эстонии общераспространенным типом погребальных памятников были т. н. каменные могильники с оградками. Отсутствие таких могильников на о-ве Сааремаа считалось еще в 1950—60-х годах вполне закономерным явлением, обусловленным разными природными условиями и своеобразным (замед-